

vikling er atter et Led af denne; følgelig vil nærværende Afhandling straks have at tage Sigte paa denne Udmarkernes Historie.

I.

De bornholmske Udmarksjorder, hvis hele Areal har udgjort oprindelig ca. 30,000 Tdr. Land, bestaar af den saakaldte Højlyng eller Almindingen og en Del mindre Udmarker. Højlyngen strækker sig tværs igennem Øen fra Nordvest imod Øst, og omtrent i Midten ligger den Staten tilhørende „Almindingskov“; de mindre Udmarker eller „Sogneudmarkerne“ skyde sig derimod dels ind imellem Gaardene, dels ligge de hen imod Øens Udkanter eller Strandbredden. Fra umiddelige Tider af vare samtlige disse Jorder benyttede af Landboerne som fælles Græsgang til Kreaturerne, til Lynggrivning, Tørveskær og lignende; men Dele af Udmarkerne vare ogsaa fra Tid til anden blevne indhegnede og indtagne til særskilt Brug af Bønderne og Landalmuen, stundom med, stundom uden vedkommende Autoritets Tilladelse²⁾. I Begyndelsen af det 18de Aarhundrede blev imidlertid *Statens Ejendomsret* over Udmarkerne, der var bleven noget omtvistet, baade paa Grund af de nævnte Indhegninger og fordi man havde misforstaaet et Par Rentekammerskrivelser, der udtrykkelig fastslog Bøndernes *Brugsret* til Udmarkerne³⁾, gentagne Gange anerkendt ved bornholmske Landstingsdomme, og Regeringen begyndte nu at anstille Undersøgelser angaaende den indtagne Jord og den Adkomst, som de vedkommende havde til Jorden. I 1718 nedsattes saaledes en Undersøgelseskommission, der kom til det Resultat, at mange Lodder burde svare en Afgift til Kongens Kasse. Landboerne forment dog stadig, at Jorderne vare deres og ikke Kongens, og at de alt i Forvejen svarede Afgifter af Jorden, og efter gentagne Klager blev da en ny Kommission nedsat, hvis Undersøgelser resulterede i en kgl. Resolution af 20. Juli 1726. Heri toges der ikke Hensyn til Bøndernes Klager, men det fastsloges, at de indtagne Jorder skulde ansættes til særlig Afgift, der blev at udregne pr. Td. Land i Havre eller Smør, alt eftersom Jorden var „Sædsjord“ eller „Kløvgangsjord“⁴⁾, og at Jorden skulde overdrages i *Fæste*. Den almindelige Fæsteafgift blev herefter ifølge Resolutionen 6 Skpr. Havre pr. Td. Land Sædsjord og 2 Pd. Smør pr. Td. Land Kløvgangsjord; Indfæstningen eller „Fæstepengene“ fastsattes til henholdsvis 1 Rdlr. 32 β eller 1 Rdlr. pr. Td. Land af de nævnte Jorder. Afgiften optoges i en Jordebog, der dog paa Grund af fornyede Klager blev undergivet en Revision. En ny Jordebog blev derefter udfærdiget, og denne Jordebog — dateret 4. Oktober 1729⁵⁾ — blev da Grundlaget for den fremtidige Opkrævning af Afgifterne. Bønderne og Landalmuen vedbleve imidlertid at indtage mere Jord af Udmarkerne trods det, at flere kgl. Forordninger alt havde indskærpet Forbud herimod; en ny Undersøgelseskommission blev derfor nedsat i 1738, og en kgl. Resolution af 18. Juli 1739 fastslog derefter, at de af Kommissionen paaviste, ny indtagne Arealer, der vare meget betydelige, skulde ansættes til aarlig Afgift og bortfæstes paa samme Maade som de indtil 1729 indtagne Jorder. Der blev derefter atter affattet en ny Jordebog, dateret 28. December 1743⁶⁾, der omfattede samtlige, saavel ældre som ny indtagne Jorder, hvorhos Forbudet mod Indtagelse af Udmarksjorderne gentoges ved Forordning 28. Juli 1739. Disse Forbud syntes dog stadig ikke at være blevne efterlevede; i hvert Fald var den saakaldte „Retning af Gærder“ hen imod Udmarkerne ikke ukendt paa Bornholm til langt ned i Tiderne⁷⁾. Senere begyndte Landboerne at *ansøge* om at maatte erholde Jord af Udmarkerne i Fæste. Ansøgningerne, der vare anbefalede af Øvrigheden paa Bornholm, bleve oprindelig bevilgede ved kgl. Resolution, hvorefter de vedkommende Jordstykker bleve takserede af Sandemændene „med tiltagne Mænd“

²⁾ Se om Udmarkernes Forhistorie: Thaarup: „Bornholms Amt og Christiansø“ p. 143 ff. Motiverne til et i Rigsdagssamlingen 1863—64 forelagt men ikke vedtaget Lovforslag, Rigsdagstidenden 1863—64, Anhang A, Sp. 861 ff.; se ogsaa Forhandlingerne i Landstinget angaaende den senere Lov 9. Februar 1866, Landstingstidenden 1865—66, Sp. 418 ff.

³⁾ Se om Udmarkernes Forhistorie: Thaarup, „Bornholms Amt og Christiansø“ p. 144 og fornævnte Motiver.

⁴⁾ „Sædsjord“ betyder formentlig Jord, der egner sig til Opdyrkning og Tilsaaning (maaske saamegen Jord, at derpaa kan saas en Td. Sæd), hvorimod der ved „Kløvgangsjord“ betegnes raa og udyrket Jord, som kun egner sig til at lægges under Kvægklov; jfr. Rentekammerets Resolutionsprotokol for 1726 samt Thaarup, l. c. p. 146.

⁵⁾ Opbevares i 1ste Revisionsdepartements 4de Kontor.

⁶⁾ Opbevares i 1ste Revisionsdepartements 4de Kontor.

⁷⁾ Jfr. herved: Thaarup l. c. p. 147 og Forestilling til kgl. Resolution 6. Maj 1850; Rigsarkivet, Protokol indeholdende „Allerhøjeste Reskripter og Resolutioner for 1850“.